

**MARKAZIY OSIYODA JADIDCHILIK HARAKATI: MILLIY UYG‘ONISH
VA IJTIMOIIY-MADANIY MODERNIZATSIYA***Muallif: XILOLA IBRAGIMOVA**Tashkilot: ANDIJON SHAHAR 2-SON TEXNIKUMI**Ilmiy yo‘nalish: Tarix fanlari**Sana: 2026***Annotatsiya**

Mazkur maqolada XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda shakllangan jadidchilik harakatining tarixiy ildizlari, nazariy asoslari va amaliy faoliyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda jadidlarning ta’lim tizimini isloh qilishdagi roli, milliy o‘zlikni anglash jarayoniga qo‘shgan hissasi hamda siyosiy tafakkur rivojiga ta’siri manbalar asosida yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Jadidchilik, Turkiston, milliy uyg‘onish, ta’lim islohoti, modernizatsiya, ma’rifatparvarlik Kirish

XIX asrning ikkinchi yarmida Turkiston hududining Rossiya imperiyasi tarkibiga qo‘shilishi mintaqaning siyosiy va iqtisodiy hayotida tub o‘zgarishlarga sabab bo‘ldi. Mustamlakachilik siyosati mahalliy boshqaruv tizimini cheklab, iqtisodiy resurslarni markaz manfaatlariga yo‘naltirdi. Shu bilan birga, Yevropa ilm-fani va texnologiyalari bilan aloqa kuchaydi. Bu jarayon mahalliy ziyolilar oldiga jamiyatni yangilash va milliy o‘zlikni saqlash vazifasini qo‘ydi.

Ana shunday tarixiy sharoitda jadidchilik harakati shakllandi. Harakat vakillari taraqqiyotning asosiy omili sifatida ilm-ma’rifatni e’tirof etdilar va ta’lim tizimini tubdan yangilash zarurligini ilgari surdilar.

1. Jadidchilikning vujudga kelish omillari

Jadidchilik harakati ichki va tashqi omillar ta’sirida yuzaga keldi. Ichki omillar qatoriga ta’lim tizimining eskirishi, iqtisodiy qoloqlik va ijtimoiy turg‘unlik kiradi. Tashqi omillar esa musulmon dunyosidagi islohotlar hamda Yevropa modernizatsiyasi bilan bog‘liq edi.

An’anaviy maktab va madrasalarda asosan diniy fanlar o‘qitilar, dunyoviy bilimlar yetarli darajada berilmas edi. Zamonaviy fan-texnika yutuqlarini o‘zlashtirish uchun esa yangicha o‘qitish metodikasi zarur bo‘lib qoldi.

Musulmon dunyosida kechayotgan islohotlar, xususan Usmonli davlatidagi modernizatsiya jarayonlari va Qrim-tatar ma’rifatparvarlari tajribasi Turkiston ziyolilariga kuchli ta’sir ko‘rsatdi. Natijada yangi usul maktablari tashkil etildi.

2. Ta’lim tizimidagi yangilanishlar

Yangi usul maktablari jadidchilik harakatining eng muhim amaliy natijasi bo'ldi. Fonetik o'qitish usuli savod chiqarish jarayonini tezlashtirdi. Bosma darsliklarning yaratilishi o'quv jarayonini tizimli asosga qo'ydi.

Mazkur maktablarda tarix, geografiya, matematika, tabiiy fanlar va ona tili fanlari o'qitildi. Bu o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirib, ularni zamonaviy jamiyat talablariga moslashtirdi.

Jadidlar pedagogik metodikaga yangicha yondashuvni joriy etdilar. Dars jarayonida muloqot, tushuntirish va tahlil qilish usullari qo'llanildi. Natijada ta'lim samaradorligi sezilarli darajada oshdi.

3. Matbuot va madaniy uyg'onish

Jadid matbuoti jamiyatda jamoatchilik fikrini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. Gazeta va jurnallar orqali savodsizlik, iqtisodiy qoloqlik va ijtimoiy muammolar ochiq muhokama qilindi.

Shuningdek, jadid dramaturgiyasi milliy teatr rivojiga turtki berdi. Sahna asarlari orqali jaholat va befarqlik tanqid qilindi, ma'rifat g'oyalari targ'ib etildi.

4. Siyosiy qarashlar va muxtoriyat g'oyasi

XX asr boshlarida jadidlar siyosiy jarayonlarda faol ishtirok eta boshladilar. Ular konstitutsiyaviy boshqaruv, vakillik organlari va mahalliy o'zini o'zi boshqarish tamoyillarini qo'llab-quvvatladilar.

1917-yil voqealari jadidlarning siyosiy tashabbuslarini jadallashtirdi. Muxtoriyat g'oyasi ilgari surildi, biroq siyosiy beqarorlik sababli ushbu tashabbus to'liq amalga oshmadi.

5. Qatag'on davri va tarixiy xotira

1930-yillardagi siyosiy repressiyalar natijasida jadid ziyolilari qatag'on qilindi. Bu jarayon milliy intellektual rivojlanishga jiddiy zarba berdi.

Mustaqillik yillarida jadidlar merosi qayta o'rganilib, ularning ilmiy va madaniy faoliyati xolis baholandi. Ularning g'oyalari milliy taraqqiyot konsepsiyasida muhim o'rin egalladi.

Xulosa

Jadidchilik harakati Markaziy Osiyo tarixida modernizatsiya jarayonining muhim bosqichi bo'ldi. U ta'lim tizimini yangilash, milliy ongni shakllantirish va siyosiy tafakkurni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi.

Harakat tajribasi bugungi globallashuv sharoitida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Avloniy, A. (1992). Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent.
2. Behbudiy, M. (1999). Asarlar. Toshkent.
3. Fitrat, A. (2000). Tanlangan asarlar. Toshkent.
4. Sobirov, R (2005) . Jadidchilik va markaziy Osiyo tarixi. Toshkent.